

φύσιν λατρεύει. Εὐδελον οὖν ὅτι οἱ μοναχοὶ πάντες μεγάλῃν μὲν τὴν αὐταπάγησιν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν τὴν καλλαισθησίαν εἶχον, καταφεύγοντες εἰς τὰς ἐρήμους, ἐνθα μακρὰν τῆς ἐγκοσμίου τύχης ἀπελάμβανον τὰς ἀνεκτιμήτους τῆς φύσεως χάριτας, καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν μεταρδιοῦμεναι μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου ἰκέτευον Αὐτὸν καὶ ἐπεκαλοῦντο πρὸς πάντας τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ εὐλογίαν Αὐτοῦ, ὁ δ' Ὑψίστος εἰσέκουε τῆς δεήσεως αὐτῶν.

Ἐγραφον ἐν Ἀγίῳ Ὅρει Ἀθῶ, 10 Φεβρουαρίου 1893.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ε. ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ.

Η ΣΠΟΥΔΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

κατὰ τὸν καθηγητὴν Τζέμπ.

Τῇ 27]11 μυχρίου πυκνὸν ἀκροατήριον ἐπλήρου μετὰ μεσημβρίαν τὴν Αἰγυπτιακὴν αἵθουσαν τοῦ δημομαρχείου, ἀκροατήριον ὅπως ἀκούσῃ διήλεξιν τοῦ καθηγητοῦ κ. Τζέμπ (Jebb) περὶ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ νεωτέρου βίου. Τοσχυται ἦσαν αἱ αἰτήσεις εἰσιτηρίων, ὥστε ἡ εὐρεία ἐκείνη αἵθουσα δὲν ἤρκεσε ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὸ συρρεῦσαν ἀνέριθμον πλῆθος. Τὴν προεδρικὴν ἑδραν κατεῖχεν ὁ λόρδος δῆμαρχος, ὅστις, κατόπιν ὀλίγων ἄλλ' ἐκλεκτῶν λέξεων πρὸς τὸν καθηγητὴν Τζέμπ, πρὸς ὑποδοχὴν, οὕτως εἰπὲν, αὐτοῦ, ἔδωκε τὸν λόγον πρὸς αὐτόν, ἐγερθέντα ἐν μέσῳ ζωερῶν ἀνευφημιῶν πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Ὁ καθηγητὴς Τζέμπ, ἀρχόμενος, εἶπεν ὅτι διηλεκῶς αὖξων ἀριθμὸς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν πάσης τάξεως καὶ παντός ἐπαγγέλματος ἤρξατο νὰ κατανοῇ τὸν διπλοῦν τίτλον, ὅστις ὀρίζει εἰς τὴν ἐλληνικὴν διαρκὴ θέσιν ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ παιδεύσει, πρῶτον τὴν ἀξίωσιν, ἥτις ἐγείρεται ἐκ τῆς συμφορᾶς αὐτῇ δυσχέως τοῦ ἱκανοποιεῖν τὰς πνευματικὰς ἀμα καὶ ἠθικὰς ἀνάγκας καὶ δεῦτερον τὴν ἱστορικὴν ἀξίωσιν, ἥτις προκύπτει ἐκ τῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν φιλολογίαν καὶ τὸν βίον τῶν μετέπειτα αἰώνων. Αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα τῆς ἐξόχου ταύτης αἰθούσης, ἐξηκολούθησεν ὁ καθηγητὴς, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τμήμα τῆς προϊστορικῆς ἐκείνης ἐποχῆς, ἀπέκνυ τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον ἐλαμψεν ἡ ἐλληνικὴ μεγαλοφυΐα. Ὁ ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων πολιτισμὸς ἐν ταῖς τοῦ Νείλου ὄχθαις, διήλθε βαθμηδὸν διὰ τοῦ κράτους στερεοτύπων τύπων, ἐνῶ ἐτέρᾳ περιορισμένη κατὰστασις ἐπεσκέαζε τὰς χώρας τοῦ Τίγερτος καὶ Εὐφράτου, ὅτε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἐν τῇ πρώτῃ ἐκλάμψει νεότητος, ἀποδειχθείσης ἀθανάτου, ἤρχετο διαφωτίζον τὰς τρίβους τῆς ἀνθρωπότητος, τὰς εἰς τὴν πολιτικὴν καθοδηγούσας ἐλευθερίαν, εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς φυσικῆς καλλονῆς καὶ εἰς τὴν ἀτρόμητον ἐπιδιώξιν τῆς γνώσεως. Τὸ τῆς ἀνθρωπίνου φυλῆς πνεῦμα ἐγνώσθη ἡμῖν ἐντελῶς διὰ τῆς κλασικῆς κυρίως φιλολογίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐν ἐνὶ τῶν

ἀρχαιοτέρων συγγραμμάτων τοῦ Μακώλη (Macaulay) ὑπάρχει χωρίον (review of Wiltford in Knights «Quarterly Magazine»), ἐξ οὗ θὰ παραθέσω ὀλίγας φράσεις, ὡς πιστωσῶς τολμηρότατα τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας, κατὰ τρόπον δηλονότι, τὸν ὁποῖον πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν θὰ θεωροῦν ὑπερβολικὸν ἢ καὶ παράδοξον. «Ἄν παρατηρήσωμεν», λέγει, τὸ λεπτόν τῆς ἐρεῦνης, τὴν δύναμιν τῆς φαντασίας, τὴν τελείαν ζωηρότητα καὶ τὸ τελείως ἐξοχὸν τῆς ἐκφράσεως, ἅτινα χαρακτηρίζουσι τὰ μεγάλα ἔργα τῆς ἀθηναϊκῆς μεγαλοφυΐας, ὀφείλομεν νὰ κηρύξωμεν αὐτὰ ὡς μεγίστην κεκτημένα ἐσωτερικὴν ἀξίαν· τί ὅμως θὰ εἰπωμεν ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐπήγασαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πάντα τὰ εὐγενέστατα τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅτι ἐκείθεν ἀπέρρευσαν τὰ εὐρέα πλεονεκτήματα καὶ ἡ φλογερὰ φαντασία τοῦ Κικέρωνος, τὸ φλογερὸν πῦρ τοῦ Ἰουβενάκη, ἡ πλαστικὴ τοῦ Δάντου φαντασία, τὸ τοῦ Σερβάντη εὐτράπελον, ἡ εὐφυΐα τοῦ Μπάτλαρ, ἡ ἀντιληπτικότης τοῦ Βάκωνος, ἡ ὑπέροχος καὶ παγκόσμιος τοῦ Σχιζπέρου ὑπεροχή;». Ἡ ἐνταῦθα διατυπούμενη ἀξίωσις τοῦ Μακώλη ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν θὰ ἦτο πράγματι ὑπερβολικὴ ἂν ὑπεδήλου ὅτι ὁ Κικέρων διεκρίθη ὡς ὠφελῆθεις ἐκ τοῦ Δημοσθένους, ὅτι ἡ τοῦ Ἰουβενάκη σάτυρα ἠρύσθη τὴν ἐμπνευσιν αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι ὁ Δάντης ἦτο ζωηρὸς καὶ βαθύς, διότι ὁ Βιργίλιος παρέσχεν αὐτῷ δείγματα τοῦ Ὁμήρου, ὅτι τὸ τοῦ Σερβάντη εὐτράπελον καὶ ἡ τοῦ Μπάτλαρ εὐφυΐα ἐξ ἀττικῆς πηγῆς εἶχον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ὅτι ἡ τοῦ Βάκωνος συνοχὴ ὀφείλετο εἰς τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους μελέτην, ἢ ὅτι ὁ Σχιζπέρος, μετὰ τῶν ὀλίγων αὐτοῦ λατινικῶν καὶ ὀλιγωτέρων ἐλληνικῶν, ἦτο ὁ ἡγεμὼν τῶν δραματικῶν χάριτι τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου. Ὑπὸ τίνι λοιπὸν ἔννοίαν δικαιολογεῖται ἡ ἀξίωσις ἐκείνη, ἂν δικαιολογῆται ἐν γένει κατὰ τινὰ ἔννοίαν; Ὑπὸ τὴν ἐξῆς, ὅτι ἡ Ἑλληνες ἀπετέλουν τὸν λαὸν μεθ' οὗ ἐγεννήθη αὕτη αὕτη ἡ ἰδέα τῆς καλλιτεχνικῆς φιλολογίας· ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς κυριωτέροις κλάδοις τῆς ποιήσεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐξεπόνησεν ἔργα τοσοῦτον μεστὰ διανοητικοῦ βίου καὶ τοσοῦτον ἐξοχα τὴν μορφήν, ὥστε νὰ παραμείνωσιν ὡς πηγὴ ἐμπνεύσεως καὶ ὡς βάσις τῶν μετέπειτα αἰώνων. Ἡ ζωτικὴ δύναμις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος δὲν εἶχεν ἀποκαλυφθῇ πράγματι καθ' ὅλοκληρίαν, εἰ μὴ ὅτε, ἀφοῦ ὑπέστη μερικὴν ἐκλείψιν κατὰ τὴν μακεδονικὴν περίοδον, ἀνέπτυχθη ὑπὸ νέαν ιδιότητα, ὡς πηγὴ φωτισμοῦ διὰ τοὺς ἰταλοὺς κοσμοκράτορας· ὑπὸ τὴν πλαστικὴν ἐπιρροὴν τῆς κατακτηθείσης Ἑλλάδος ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐδέχθη βαθυμυδὸν ὡς ἐν χορῶν τὸν τύπον ἀρμοδιωτέρου φιλολογικοῦ ὀργάνου ἐνῶ ταῦτοχρόνως αὕτη αὕτη ἡ ρωμαϊκὴ διάνοια ἐκτῆτο κατὰ τινὰ βαθμὸν εὐκαμψίαν, ξένην αὐτῇ. Διὰ τῆς Ρώμης ἡ ἐλληνικὴ ἐπιρροὴ μετεδόθη εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Εὐρώπην κατὰ τύπον σκοτίσαντα μέγα μέρος τῶν θελημάτων αὐτῆς

ἀλλὰ καὶ συντελέσαντα ἅμα εἰς ἐπέκτασιν τῆς κυριαρχίας αὐτῆς. Κατὰ τὴν νεωτέραν περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως, ἡ τῆς ἑλληνικῆς σπουδῆς, καίπερ μετὰ ζήλου ὑπ' ὀλίγων τελουμένη, ὑπὸ γενικῆν ὁμῶς ἐποψιν ὑστέρησε· τὸ γενικὸν δὲ πνεῦμα τῆς ἀναγεννήσεως τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἐξηκολούθει ἐν σχέσει πρὸς τὴν λατινικὴν μᾶλλον ἢ ἑλληνικὴν μέχρι τοῦ τελευταίου τμήματος τοῦ λήξαντος αἰῶνος. Ὁ καθηγητὰς Τζέμπ ἀνέπτυξε περαιτέρω τὴν σύγκρουσιν τῆς κλασικῆς πρὸς τὴν ρωμαντικὴν, σχολὴν, τὴν ἐπηρεάσιν τῆς πνευματικῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀναγεννήσεως ὑπ' ἐκείνου, ὅπερ ὁ Ματθαῖος Ἀρνόλδος ἀπεκάλεσε τὰσιν ἐβραϊσμοῦ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Μίλτωνος ἐπιρροὴν τοῦ ἀνθους τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Ἡ ἐπιρροὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνεργούντος κατ' εἰσήγησιν καὶ ἔμπνευσιν ἐπέξετάρη γενικῶς ἐπὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἀλλ' ἐν τῷ κύκλῳ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Τζέμπ, μόνος ὁ ἑλληνισμὸς δὲν ἐπαρκεῖ. Ἡ ἑλληνικὴ πολυθείαι, καὶ ὑπὸ τὴν εὐγενῆ ἔτι μορφήν, ἦν παρέσχεεν αὐτῇ ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, δὲν ἠδύνατο νὰ παραγγέλῃ θρησκευτικὰς ιδέας, ἱκανὰς νὰ ἱκανοποιήσωσι τὸν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἢ νὰ χορηγήσῃ ἀκριβῆ νόμον διὰ τὴν τοῦ βίου ποδηγέτησιν. Τοῦτο ἐξ ἄλλης ζητητέον πηγῆς. Ἐν τούτοις δὲν παρατηρεῖται συμφυὴς σύγκρουσις τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ ἐκπνευματισθέντος ἐβραϊσμοῦ, οἷος ἐν τῷ χριστιανισμῷ παρίσταται. Ἡ χαρακτηριστικὴ ιδιότης τῆς ἀρίστης ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ τέχνης, ἡ ιδιότης ἐκείνη, ὑπ' ἣν ἐζήσε καὶ θὰ ζήσῃ, εἶναι ἡ δύναμις αὐτῆς τοῦ νὰ αἰωρῆται ἀπὸ τῆς γῆς εἰς καθρωτέρων ἀτμόσφαιραν. «Τὸ δὲ θεῖον» λέγει ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαῖδρῳ, «καλόν, σοφόν, ἀγαθόν καὶ πᾶν ὅ,τι τοιοῦτον· τούτοις δὲ τρέφεται τις καὶ αὖξεται μάλιστα γὰρ τὸ τῆς ψυχῆς πτέρωμα, αἰσχροῦ δὲ καὶ κακῷ καὶ τοῖς ἐναντίοις φθίνει τε καὶ διόλλυται». Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ὑπὸ τὴν εὐγενεστάτην αὐτοῦ μορφήν ἀποτελεῖ πράγματι κατὰ τὴν ὥραίαν τοῦ Πλάτωνος φράσιν τὴν «πτεροῦ δύναμιν» διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Τὰ ὅραματα μέχρι τοῦ ὕψους τῶν ὁπίων δύναται ν' ἀναχθῇ, εἶναι τοιαῦτα, οἷα τὰ ἐν τῷ Φαῖδρῳ περιγραφόμενα, ὅπου τὸ κάλλος θεωρεῖται ἐνοικοῦν μετριοφρόνως ἐν τόπῳ ἱερῷ.

Τὸ ἀριστον ἑλληνικὸν ἔργον παντὸς εἶδους εἶναι κατ' οὐσίαν ἀγνόν· τὸ νὰ φαντασθῇ δὲ τις αὐτὸ ὡς κατ' ἀνάγκην περιπεπλεγμένον μετὰ τῶν κατωτέρων στοιχείων τοῦ ἐθνισμοῦ, ταῦτόν θὰ ᾔτο πρὸς τὸ νὰ συγχύσῃ τὰ ἐπεισόδια μετὰ τῆς οὐσίας· τὰ ἐπεισόδια παρῆλθον, ἀλλ' ἡ οὐσία παραμένει ἀναλλοίωτος.

Ἐκ τοῦ λονδινείου Times

(ἔπεται τὸ τέλος).

Γ. Κ. Α.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΩΦΕΛΙΜΟΤΗΤΟΣ ΠΡΟΛΗΨΕΩΝ ΤΙΝΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ.

«Ὅσοι τῶν ἐριτίμων καὶ φιλομαθῶν ἀκροατῶν μου προθύμῳ ἐσπευσαν ποδὶ εἰς τὴν παροῦσαν διδασκαλίαν μου, ἔχοντες ἐν νῷ ὅτι σπουδαῖόν τι ἢ εὐάρεστον ἢ ὠφέλιμον μέλλουσι παρ' ἐμοῦ ν' ἀκούσωσιν, ὡς προλαβόντες τὴν διδασκαλίαν μου, ἥτις δυνατόν καὶ ἀνωτέρα καὶ κατωτέρα τῶν προσδοκιῶν αὐτῶν νὰ ἀποβῇ, σπουδαίου μὲ ἀπὸλλυμένης κόπου τοῦ νὰ δώσω αὐτοῖς διὰ μακρῶν τὸν ὀρισμὸν τῶν προλήψεων, περὶ ὧν ἔσται ἡμῖν ὁμῆμερον ὁ λόγος, οὕτως ἐμπράκτως αὐτοὶ οὗτοι τοῦτον δόντες καὶ τρόπον τινὰ πειραματικῶς δεῖξαντες· διότι, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, πρὶν ἢ καλῶς καὶ ἀκριβῶς ἀντιληφθῇ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀντικειμένου, κρίνῃ περὶ τούτων προλαβάνων, τότε λέγομεν ὅτι προληπτικῶς οὗτος ἐκρίνε· καὶ ἡ τοιαύτη προληψὶς ἐφθασε νὰ σημαίνει ἐσφαλμένην καὶ ἀναληθῆ ἀντιληψὶν ἐπὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων, ἥτις πολλάκις ἀδίκως καὶ ματαίως τὴν ψυχὴν καὶ φθοεῖ καὶ κατατρυχεῖ καὶ πολλαχῶς βλάπτει· καὶ ὑπὸ τὴν τοιαύτην ἐποψὶν δικάως ὁ ποιητὴς εἶπεν,

ὦ πρόληψες τοῦ κόσμου! τύραννοι τῆς ψυχῆς!

ὁ κόσμος σὰς λατρεύει, γὰρ νῦναι δυστυχῆς!

πᾶσαν οὗτος ιδέαν ὠφελιμότητος τῶν προλήψεων ἀποκλείσας. Καὶ ἐν γένει μὲν ὁ ποιητὴς οὗτος ἔχει δίκαιον, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος ἀποκαλῶν τὸν αἰμοδόρον λέοντα, τὸν δηλητηριώδη ὄφιν, τὸ κώνειον, τὰ ἐνοχλητικὰ ἔντομα κλπ. κακὰς τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρξεις, ὅλως ἀδιαφορῶν, ἂν καὶ τι ἐκ τούτων ὠφέλιμον τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις προσγίγνεται, ἀφορῶν εἰς τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι πᾶσαι ἐν γένει αἱ προλήψεις ἰσχυρῶς καὶ ἀρρήκτως κατακρατοῦσι δεσμῷ τὸν ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἀπὸ πάσης ἐπιστημονικῆς προσόδου αὐτὸ κωλύουσι. Καὶ ὅντως γενικῶς μὲν αἱ προλήψεις τοιαῦται εἰσὶν· ἀλλ' ἡμεῖς γε οὐχὶ ὑπὸ τὴν τοιαύτην φάσιν τῶν προλήψεων θὰ μετέλθωμεν τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἐλαφρότερον καὶ ὡς ἐμπρέπει εἰς τὰς τοιαύτας δημοσίας διαλέξεις, αἵτινες δεόν νὰ συγκερῶσιν τὸ τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου καὶ τὸ εὐάρεστον μετὰ τοῦ χρησίου ἐξ ἴσου, καὶ ἵνα ὀρθότερον εἰπωμεν, ἡ μερὶς τοῦ εὐαρέστου δεόν νὰ ᾖναι πολὺ μείζων. Καὶ ἂν τὸ σοβαρὸν ἀκροατήριον ἐπιτρέπῃ καὶ ἡμῖν μικράν τινα μερίδα ἀφελείας, θὰ ἐκθέσωμεν αὐτῷ ἐπὶ τὸ ἀφελέστερον πῶς συνέβη ἡμῖν νὰ ἐγγράψωμεν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀγορητῶν τῶν δημοσίων τοῦ Συλλόγου διαλέξεων τὸ ζήτημα, ὅπερ μέλλομεν νὰ διαπραγματευθῶμεν. Ἐχει δὲ τὸ πρᾶγμα οὕτως·

Φίλος ἐμὸς ἐκ τῶν μεταγχολικῶν ἀνδρῶν, ἐλθὼ πρό τινας πρὸς με, ἔδωκέ μοι ἀφορμὴν διὰ τῶν κακῶν περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ προαισθήσεων νὰ παρατηρήσω εἰς ἐκεῖνον, ὅτι δὲν εἶναι καλὸν νὰ βαῖνῃ τις ἐν τῷ βίῳ διὰ κακῶν προαισθήσεων καὶ προλήψεων, διότι ἀδικεῖ οὐ μόνον ἑαυτὸν ἀλλὰ καὶ τοὺς

1) Διάλεξις γενομένη ἐν τῷ Ἑλλήν. Φιλολογικῷ Συλλόγῳ τῇ 28 φεβρουαρίου.